

КГУ, Кравченко, 2008 – Кравченко В. В. Конституційне право України: Навчальний посібник. – Вид. 6-те, випр. та доп. – К.: Атіка, 2008. – 592 с.

ОКПП, Лисенков, 2007 – С. Л. Лисенков. Основи конституційного процесуального права. Навч. посіб. – К.: Юрисконсульт, 2007. – 270 с.

ККППУ, Теліпко, 2009 – Теліпко В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Е. Теліпко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення / Н. В. Артикуца // Наукові записки НаУКМА. – 2009. – Том 90. Юридичні науки. – С. 39-44.
2. Артикуца Н. В. Культура правотворчості і мова / Н. В. Артикуца // Наукові записки НаУКМА. – 2008. – Том. 77. Юридичні науки. – С. 44-49.
3. Пашенко В. М. Про неточності природничої наукової термінології / В. М. Пашенко // Вісник НАН України. – 2006. – № 11. – С. 63-69.
4. Пришва Н. Ю. Колізії у фінансовому законодавстві: поняття, причини виникнення / Н. Ю. Пришва // Наукові записки НаУКМА. – 2003. – Том 21. Юридичні науки. – С. 42-44.

*Марковський В. Я.,
здобувач кафедри теорії
та історії держави і права,
старший викладач Львівського державного
університету внутрішніх справ*

МОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Основою державної політики Другої Речі Посполитої щодо національних меншин були положення ст.ст. 109-110 Березневої Конституції 1921 р. та міжнародні зобов'язання Польщі. Характерною рисою національного законодавства міжвоєнної Польщі є те, що правовий статус національних меншин в Другій Речі Посполитій встановлювався законами, що регулювали мовні відносини. Інших законів, які б врегульовували права національних меншин у Другій Речі Посполитій, не було. Відтак, мовні закони були головним інструментом державної політики щодо національних меншин. Відповідно до польського мовного законодавства певний обсяг мовних прав мали лише такі національні меншини, як німецька, українська, білоруська та литовська [1, s.116].

31 липня 1924 р. Польським парламентом були прийняті *три* закони, що регулювали мовні відносини у різних сферах державної діяльності. Йдеться про використання польської мови як державної; а також української, білоруської та литовської мови як мов національних меншин в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, в органах судової влади та нотаріаті, а також у навчальному процесі початкової та середньої освіти. Усі три закони об'єднувало те, що мовні права надані українцям були обмежені чітко визначеною територією, – це воєводства Східної Галичини та Волині. Для

білорусів мовні права мали бути забезпечені на території трьох воєводств: Поліського, Новоградського і Віленського.

Кожен з цих законів вводив низку спеціальних термінів, що на нашу думку, часто мали неоднозначне трактування як органами влади, так і представниками національних меншин.

Законом, який увів визначення терміна «державна мова» став Закон «Про державну мову і офіційну мову органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [2]. Одразу слід зазначити, що закон регулював правовий режим вказаних вище мов лише в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Інший Закон «Про офіційну мову судів, органів прокуратури та нотаріату» [3] визначав правовий режим державної мови та мов 3-х національних меншин (української, білоруської та литовської) в судочинстві та нотаріаті.

Закон, який мав назву «Закон, що містить деякі постанови в організації шкільництва» [4], фактично регулював використання державної мови та мов вказаних національних меншин у навчальному процесі початкових та середніх шкіл.

Тобто, лише Закон про мову судочинства і нотаріату чітко відображав справжнє завдання цього законодавчого акта у своїй назві.

Передусім проаналізуємо термінологію, що була використана у Законі «Про державну мову і офіційну мову органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Як видно з самої назви, Закон оперує такими термінами, як «державна мова» та «офіційна мова». Тобто, на позначення державної мови використовувались два терміни: «державна мова» та «офіційна мова». Зі змісту цього Закону випливає, що під терміном «офіційна мова» польський законодавець мав на увазі мову діловодства та документації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Для позначення інших мов (у Законі – недержавних), використано термін «рідна мова» та «мова подання». Щодо останнього терміна, то йдеться про право особи на звернення до органів влади рідною (не державною) мовою.

Правову норму про державність польської мови закріплювало положення 2-го абзацу ст. 1 Закону: «Державною мовою послуговуються усі державні та самоврядні органи влади, як у внутрішній службовій діяльності, так і в зовнішній, окрім *винятків*, визначених статтями закону» [2]. У нашому випадку «винятками» окреслювалися мовні права українців, білорусів та литовців.

Правова норма про використання державної мови «як у внутрішній службовій діяльності, так і в зовнішній» потребує пояснення.

У сучасній юридичній термінології визначення «внутрішня службова діяльність» охоплює мову актів, діловодства та документації органів державної влади. Щодо «зовнішньої службової діяльності», то це положення ще в австрійському законодавстві регламентувала стосунки державної установи зі сторонами – фізичними та юридичними особами, які не перебували у прямому зв'язку з органами державної влади. Відповідно до цього положення, фізичні та юридичні особи національних меншин Австрії (з 1867 р. Австро-Угорщини)

мали право вносити подання (заяви) та отримувати відповіді від місцевих органів влади рідною мовою.

Але те, що в австрійському законодавстві було оформлено у вигляді чіткої правової норми – право на подання звернення до органів влади рідною мовою (та право отримати відповідь тією ж мовою), у польському мовному законі визначалося як *виняток з правила* (йдеться про право громадян на подання звернень до органів місцевої влади рідною мовою) – ст. 2 Закону. На нашу думку, польськими законодавцями вибрано доволі некоректне визначення для правової норми, що мала б гарантувати природне право особи на рідну мову.

Визначення «внутрішня і зовнішня службова діяльність» містилися в Законі про мову судочинства та нотаріату, а також у вказівці Мін'юсту з офіційним роз'ясненням його положень та норм від 30.09.1924 р. [5, s. 122].

Відповідно до ст. 1 Закону про мову судочинства та нотаріату, «офіційною мовою внутрішньої і зовнішньої службової діяльності судів, органів прокуратури та нотаріату є польська мова, як державна» [3]. Таким чином, Закон запровадив норму щодо *безумовного* застосування суддями та службовцями правоохоронної системи державної мови під час виконання своїх офіційних повноважень і створив підґрунтя для реалізації правової норми про статус польської мови як державної.

На підтвердження правової норми про державний статус польської мови у п. 3 вказівки Мін'юсту від 30.09.1924 р., що офіційно роз'яснювала положення та норми Закону про мову судочинства та нотаріату вказувалося, що використання державної мови є *правилом, а використання інших мов – винятком*, тому «у випадку сумніву необхідно надати пріоритет державній мові» [5].

На наш погляд, цей припис вказівки Міністерства юстиції суперечить конституційним нормам про гарантування державою, викладеній у ст. 96 Березневої Конституції Польщі від 1921 р. про рівність громадян перед законом [6], оскільки «у випадку сумніву» під час судового провадження треба фактично надати перевагу польськомовній особі над непольськомовною.

Слід зазначити, що така тенденція щодо нівелювання мовних прав національних меншин була властива усім підзаконним актам, що офіційно тлумачили мовні закони Польщі.

Ще одним типовим недоліком термінології польського мовного законодавства було використання у зазначених вище мовних законах назви «руська» і в дужках (русинська) як назви української національності та української мови. У Законі це було зазначено так: «Цивільні органи влади, їх адміністрації I і II інстанції, органи місцевого самоврядування приймають подання та усні свідчення від польських громадян руської (русинської), білоруської та литовської національності їх рідною мовою» [2]. Деякі суди Львівського апеляційного округу намагалися спекулювати на цьому, щоб позбавити громадян, які в суді називали себе українцями, правової можливості послуговуватись у суді рідною мовою, через те, що у мовних законах використовувалися терміни «руський» (русинський), а не український, для позначення своєї мови та національності.

Після кількох скарг та активного обговорення цього факту в тодішній пресі Польський Мін'юст був «змушений» видати вказівку до Львівського апеляційного суду про те, що *неналежна* назва своєї національності та мови у жодному випадку не позбавляють особу права на звернення рідною мовою [7, 12, 15 арк.].

На думку Станіслава Грабскі, який на той час обіймав посаду Міністра віросповідань та публічної освіти, термін «український» мав штучне походження, а українці не були окремою нацією: «не має жодної причини для того, щоб Польща продовжувала австро-німецьку політику, політику створення з русинів окремого українського народу» [8, s.126]. Науковець, юрист того часу, Казимир Керскі висловив таку тезу: «У складі сучасної Польщі (*Другої Речі Посполитої* – В.М.) насправді ніколи не було Українців, а тільки Русини, які щойно кількадесят років тому почали називати себе Українцями... Для чого русинів, яких ми століттями так називали, зараз маємо називати Українцями» [9, s.518-519].

Стаття 3-тя Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування стосувалася обов'язку органів влади I і II інстанцій та органів місцевого самоврядування відповідати на внесені подання та заяви тією ж мовою, якою ця заява чи подання були складені. У ст. 3 Закону зазначалось: «На подання сторін, внесені недержавною мовою, органи влади I і II інстанції, включаючи магістрати міст, повітові та воєводські адміністрації і їхні відділи, відповідають: на території Львівського, Станіславівського, Тернопільського воєводств двома мовами: державною та мовою подання (заяви); на інших територіях, зазначених у ст. 2 (*Волинського та Поліського воєводства* – В.М.), відповіді у таких випадках складаються державною мовою, і лише за *побажанням сторін* двома мовами: державною та мовою подання» [2].

Тобто, обов'язок органів влади I і II інстанцій і органів місцевого самоврядування відповідати на подання (заяви), внесені українцями їхньою рідною мовою, залежало від території воєводства, у якому проживали українці. Жорсткій імперативній нормі про застосування державної мови польський законодавець протиставив доволі нечітке визначення, що містилось у формулі ст. 3 «... *лише за побажанням сторін, двома мовами*» [2]. Останнє, на нашу думку, суттєво обмежувало мовні права українського населення, давало можливість представникам органів влади не помічати «побажань сторін», ігноруючи їх мовні права.

Ст. 109 Конституції Другої Речі Посполитої 1921 р. встановлювалось, що «Кожен громадянин має право на збереження власної національної ідентичності та розвиток рідної мови». Логічно, це мало б означати реалізацію права представників меншин на навчання дітей рідною мовою у школі за державні кошти, очевидно із обов'язковим вивченням державної, тобто польської мови. Але польські державники узаконили власне тлумачення ст. 109 Конституції, імплементувавши його до ст. 2 Закону про мову шкільної освіти. Ця стаття визначала ідеологію державної політики щодо мови навчального процесу у школах: «Основним видом державної школи на окресленій у ст. 1 території є *ідея погодження і об'єднання* з метою мирного співжиття населення

національно-змішаних територій, а не її ділення, — це спільна школа для виховання добрих громадян Польщі дітей національності польської та непольської у взаємному шануванні їх національних особливостей» [4]. Вказане положення Закону про мову шкільної освіти насправді відкривало шлях до запровадження двомовності в українських школах Східної Галичини та Волині, оскільки двомовним ставали не польські школи, а українські.

Таке довільне жонглювання польських законодавців термінами та визначеннями, як наприклад «лише за побажанням сторін двома мовами», або «погодження і об'єднання з метою мирного співжиття населення національно-змішаних територій, а не її ділення», «руський (русинський)» замість «український» насправді мало на меті не допустити консолідації українців у міжвоєнній Польщі та позбавити населення Західної України відчуття єдності з Наддніпрянською Україною.

Список використаних джерел

1. Ogonowski J. Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939 / Jerzy Ogonowski. — Warszawa: Wydawnictwo Seymowe, — 2000. — 286 s.
2. Dz.URP.1924. Nr.73 poz. 724.
3. Dz.URP.1924. Nr.78 poz. 757.
4. Dz.URP.1924. Nr.85 poz. 820.
5. Zieleniewski L. Ustawodawstwo językowe Rzeczypospolitej Polskiej / Leon Zieleniewski. — Warszawa, 1930. — 204 s.
6. Dz.URP.1921. Nr.44 poz. 267.
7. ЦДА України у Львові. — Ф. 205. — Оп. 1. — Справа № 10. — 76 арк.
8. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / Ryszard Torzecki. Kraków: Wydaw. Literackie, 1989. — 467 s.
9. Kierski K. Ochrona praw mniejszości w Polsce / Kazimierz Kierski. — Poznań: Nakł. aut. — 1933. — 711 s.

Маруніч І. І.,

кандидат філологічних наук, доцент,

начальник кафедри юридичного документознавства

Національної академії внутрішніх справ

Проценко Г. П.,

старший викладач

Національної академії внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕФІНІЦІЙ

Ефективний, насправді дієвий закон можливо отримати лише у результаті наполегливої праці багатьох фахівців — юристів, соціологів, лінгвістів тощо. Урегулювання суспільних відносин певної сфери життєдіяльності країни — складна справа правотворців, що передбачає належний рівень знань не лише змістового наповнення, а й вимог нормотворчої техніки, а також умінь та навичок правильно реалізовувати відповідні засоби, прийоми, методи та